

#10 (38), 2018 część 5

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#10 (38), 2018 part 5

East European Scientific Journal

(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Були тут, крім публікацій, і вірші багатьох і різних за поглядами поетів – М. Рудницького і Б.-І. Антонича, Б. Кравціва і Ю. Косача, П. Карманського і П. Тичини, О. Ольжича і Є. Маланюка, С. Гординського і Р. Купчинського, С. Чарнецького і новели В. Стефаніка та М. Черемшини. На сторінках цього числа були й численні репродукції творів таких відомих художників як П. Ковжун, О. Новаківський, М. Бутович, М. Глущенко, О. Архипенко. Це число «Sygnałów» – це справді цінне джерело не лише для сучасних істориків преси, але й для істориків літератури і мистецтва.

Впадає в око один збіг – серед авторів «українського» числа «Sygnałów» були такі, хто входив до редколегії української газети «Назустріч», що виходила у Львові (О. Боднарівч, С. Гординський, М. Рудницький, В. Сімович, навіть Б.-І. Антонич. Газета появилася 1 січня 1934 року). І «Sygnały», і «Назустріч» належали до одного типу видання – за змістом, за тональністю публікацій, навіть за ментальністю, можна б сказати, а найголовніше, що їх об'єднувало – обидва видання не порушували дражливих політичних проблем і обмежувалися, як правило, проблемами культури. Таким чином, цей збіг не був випадковим, бо метою обох видань було служіння мистецтву, але не відриваючись ні від суспільства, ні від національних джерел творчості.

У контексті предмета роздумів нашої публікації потрібно вказати ще на одну особливість «Sygnałów» – видання було одним із перших, яке на початку 30-х років порушило проблему мультикультурності. Це була констатація і відображення реального стану речей у тогочасному Львові. Ось чому поряд із «Kolumną ukraińską» на сторінках видання була і «Kolumna żydowska». Це, власне, було

знаковим, це був заклик до толерантності, до між-національного єднання не лише у культурній сфері.

Висновки. «Sygnały» 1934 року завершували період пошуку компромісу між польською владою і українським політикумом (головно УНДО), а цей пошук тривав уже від часів т.зв. «пацифікації», тобто від осені 1930 року. З 1932 року виходив уже «Biuletyn polsko-ukraiński». Нормалізація польсько-українських взаємин почалася наступного року. Це вже тема наступної статті.

Список літератури:

1. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795-1990 / Ганна Дильонгова / Пер. з пол. М. Кірсенка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 239 с.
2. Davies N. Serce Europy. Polska: przeszłość we współczesności / Przekład E. Tabanowska / Norman Davies. – Kraków: Wydawnictwo Znak, 2014. – 544 str.
3. Mich W. Problem mniejszości narodowych w myśli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918-1939) / Włodzimierz Mich. – Lublin, 1992. – 306 str.
4. Mniejszości narodowe w myśli politycznej XX wieku / Pod red. J. Jachymka. – Lublin: Oficyna wydawnicza “Czas”, 1992. – 255 str.
5. Piotrkiewicz T. Kwestia ukraińska w Polsce w koncepcjach piłsudczyzny 1926-1930 / Teofil Piotrkiewicz. – Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1981. – 165 str.
6. Zaporowski Zb. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939. Działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1992. – 265 str.

*Kurinna N. S., Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the State higher educational institution
«V. Stefanyk Precarpathian National University»*

*Yurchak G. M., teacher,
Ivano-Frankivsk National Medical University*

*Курінна Наталія Степанівна,
к. ф. н., доц. ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені В. Стефаніка*

*Юрчак Галина Михайлівна,
викладач*

Івано-Франківський національний медичний університет

PHILOSOPHICAL PARADIGM OF THE NOVELS BY YURIY KOSACH: ANTHROPOCENTRIC ASPECT

ФІЛОСОФСЬКА ПАРАДИГМА РОМАНІСТИКИ ЮРІЯ КОСАЧА: АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ АСПЕКТ

Summary: The article is devoted to study of the novels created by Yuriy Kosach in the context of humanistic anthropocentric problematics of the European and national existentialism (based on materials of the little-known literary works «Chad» («Fumes»), «Rubikon Khmelnytskoho» («Rubicon of Khmelnytskyi»), «Den Hnivu» («The Day of Anger»), «Enei i Zhyttia Inshykh» («Aeneas and the Life of Others»), «Volodarka Pontydy» («The Lady of Pontida»), «Chortivska Skelia» («The Devil's Cliff»). The authors analyzed the artistic identity of the philosophical reflection of novels by Yuriy Kosach as well as the existential problem of «groundlessness», which became the main issue in the novelist's creativity and in the whole generation of «DP» (Displaced Persons).

Key words: *existentialism, existential paradigm, atheism, Resistance movement, anthropocentrism, absurdity of being, philosophical novel, adventure novel, emigration.*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню романістики Юрія Косача в контексті гуманістичної антропоцентричної проблематики європейського та національного екзистенціалізму (на матеріалі маловідомих творів «Чад», «Рубікон Хмельницького», «День гніву», «Еней і життя інших», «Володарка Понтиди», «Чортівська скеля»). Проаналізовано художню своєрідність філософської рефлексії романів Юрія Косача, екзистенціальну проблему «безгрунтянства», що стала ключовою у творчості митця та цілого покоління «діпівців».

Ключові слова: *екзистенціалізм, екзистенціальна парадигма, антеїзм, рух Опору, антропоцентризм, абсурдність буття, філософський роман, пригодницький роман, еміграція.*

Постановка проблеми. ХХ ст. характеризувалося появою нового філософського мислення з різними екзистенціальними ознаками. Увага еміграційних письменників зосереджувалася на проблемі існування людини на чужій землі, на адаптації до нових умов існування, на відчутті чужості та інакшості в новому суспільстві. Письменники початку ХХ ст. намагалися створити образ людини-емігранта, «людини поза Україною», борця за її волю. Ю. Косач не залишався осторонь філософських проблем свого часу, а намагався збагатити українську літературу творами нового європейського зразка.

Огляд публікацій. Художньо-філософська концепція екзистенційності позначилася на творчості багатьох українських прозаїків: В. Стефаніка, В. Винниченка, Лесі Українки, Миколи Хвильового, В. Підмогильного, В. Петрова-Домонтовича, Т. Осьмачки, І. Багряного та ін. Про український екзистенціалізм як наукове філософсько-літературне явище детальніше заговорили в 40-их роках ХХ ст. еміграційні письменники, що перебували у таборах Ді-Пі, де був утворений МУР (Мистецький український рух).

У контексті аналізу прозового доробку періоду МУРу варто виокремити напрацювання І. Василича, І. Бурлакової, С. Павличко, М. Васьківа та ін. Науковці експлікують думку Ю. Шереха, що історію українського екзистенціалізму за межами України було вперше представлено романом Ю. Косача «Еней і життя інших». Екзистенціальна парадигма творчості письменника передає настрої емігрантів, які відчувають абсурдність існування та комплекс «безгрунтянства». Філософський роман «Еней і життя інших» – це один із найдослідженіших творів письменника, який, на наше переконання, став вершиною його доробку, втілюючи концепцію «великої літератури». Проблему національної ідентичності у творчості письменника, зокрема в згаданому романі, досліджували С. Андрусів, Ю. Мариненко тощо.

Метою статті є дослідити своєрідність екзистенціального світобачення романістики Юрія Косача в контексті розвитку європейського та національного варіантів літератури руху Опору.

Виклад основного матеріалу. У художньо-філософській парадигмі української літератури «філософія існування» представлена у двох площинах: 1) власне екзистенціалізм; 2) національний

екзистенціалізм (за визначенням Ю. Шереха, антеїзм), що трансформується у філософію української ідеї. Проблема життя і смерті є визначальною в системі координат картини людини та світу. «Гуманістичний концепт екзистенціалізму полягає саме в мужньому доланні людиною страху смерті через усвідомлення її суті» [2, с. 3]. Для того щоб збагнути свої життєві орієнтири, сенс свого існування, завдяки існуванню «на межі» вона зможе усвідомити всю цінність життя або ж, навпаки, абсурдність людського існування. Основна мета людини, як стверджує Ю. Косач, – «виконати свою функцію щодо світу, який вона реалізує або в якому вона вимушена екзистувати» [8, с. 7]. Романи Ю. Косача присвячено історіософському переосмисленню проблем свободи, вірності та зради, «безгрунтянства», консолідації українського суспільства тощо.

Окреслена вище проблематика порушена в романі «Чад», що вийшов друком 1937 р. Це один із перших романів письменника, сюжетною основою якого стали події з емігрантського життя – діяльність української політичної організації в Парижі. Лише письменник-емігрант зумів так глибоко переосмислити й збагнути всю складність емігрантського буття, його проблеми та екзистенційну кризу. Героями твору стали земляки-емігранти, котрі з певних причин опинилися на чужій землі. Кожен із них мав не лише свою історію, свій нелегкий шлях, але й власне бачення тих проблем, з якими зіткнувся, шукав шляхи їх розв'язання. Тож кожна людина в романі – це особистість, яка, дискутуючи, намагалася донести свій погляд стосовно спільних проблем. Роман насичено дискусіями. Проблеми, порушені письменником, містять філософські постулати і вимагають глибокого осмислення та аналізу.

У душі філософського екзистенціального роману Ю. Косача передано історію молодого чоловіка Сокола, який, опинившись у Франції, став членом таємної організації, яку звинуватили в незаконній діяльності, а осіб, які до неї входили, – заарештували. Образ Сокола репрезентує філософський тип «приреченого героя». Обвинувачений у підлій зраді, він зневірився у власному існуванні, принципово відмовився боротися за своє життя, хоча насправді, як з'ясовується у розв'язці твору, був не винен, адже його підставила кохана дівчина. Художній персонаж прагнув власної смерті, щоби

покласти край усьому і визволитися з нетрів екзистенційної порожнечі.

Сокіл упродовж свого життя боровся за любов інших, однак у той момент, коли йому була необхідна віра й підтримка його товаришів, він її не отримав. Можливо, це і стало тією останньою краплею зневіри в життя загалом. Адже самотній і відчужений герой обирає свободу смерті як єдиний правильний вибір. Н. Сержант, аналізуючи типологію та жанрову дефініцію філософського роману, вважає, що герой у творі такого жанру «має яскраво виражені відновні якості, він є рупором авторських ідей» [20, с. 10]. Персонажі роману, які в комплексі відтворюють світоглядну концепцію автора твору, висловлюють власні думки стосовно різних філософських проблем, зокрема життя та смерті людини. А. Баканов писав, що письменники намагаються збагнути важливі філософські проблеми, які є такими важливими для особистості та соціуму, «вони обов'язково пропускають їх крізь світогляд своїх героїв і вже потім розчиняють у сюжетних колізіях, зіштовхують у дискусіях» [1, с. 96].

Надзвичайно тонко зобразив Ю. Косач трагедію української еміграції, проблеми та труднощі існування людей на чужині, складність «закорінення» в чужий простір. Він зумів передати все, немов із середини, адже сам пережив екзистенційну порожнечу, те саме становлення й адаптацію до чужого простору. Зображуючи героїв-емігрантів, автор намагається створити неповторні характери, які б «віддзеркалювали» українство у світі. Емігранти чекали, вірили, що рано чи пізно знайдуть вихід, щоби повернутися в рідну домівку, їхні «вовчі очі» дивилися з натовпу. Що далі вони заглиблювалися в чужий простір, то більше відчували порожнечу й ознаки власного відчуження.

Образ незнайомця, українського емігранта Йова Задорожнього-Мельникова зображений у романі доволі колоритно. Чоловік намагався донести до слухачів свою версію існування людини без коріння. Він стверджував, що кожна людина грішна: його теорія – «моральне те, що мені потрібне. <...> Володію, блищу, перемагаю – живу, я почуваю себе людиною – ессе homo!» [9, с. 90]. Його образ нагадує мандрівного філософа, який доносить до людей істину, переконує, спрямовує.

Ще один емігрант – персонаж Дмитрюк – «чоловік-докір», який перебував на межі життя і смерті. Його життя, як пише Ю. Косач, уже «відлітало». У душі Дмитрюка панували порожнеча, біль і втома, однак смерті він не боявся, його турбувало зовсім інше. Він був простою людиною, яка мала віру, але прав у чужому світі, як і всі емігранти, не мала: «Ми – мотлох, твань. Ніхто нас не хоче знати <...> Без імені ми – підла рабська раса, так нас знають. От де наруга» [9, с. 96]. Літературний персонаж Дмитрюк переймався долею українців, його турбувала несправедливість принизливого існування такого великого народу.

«Чад» за жанром – філософський екзистенціальний роман із яскраво вираженими психологічними доміантами. Твір складається з чотирьох частин, які мають назви, що відображають його зміст. Роману притаманні екзистенціальні мотиви: абсурдність існування у світі, «нудота» та «втома», відчуття «відчуженості», самотності, відсутності бажання продовжувати свій земний шлях.

Проблема життя і смерті – одна з ключових в екзистенціалістів, яких цікавила поведінка і почуття людини в «межовій ситуації». Окрім творів Ю. Косача, ця проблема яскраво представлена і в романах інших прозаїків-емігрантів: Івана Багряного («Людина біжить над прірвою», «Тигролови»), В. Барки («Жовтий князь», «Рай»), У. Самчука («Марія», «Ост», «Чого не гоїть огонь») та ін. Скажімо, роман «Людина біжить над прірвою» Івана Багряного побудований на екзистенційно-філософській основі, де світоглядну позицію автора віддзеркалює головний герой – професор Максим Колот. Його погляди на людину ідентичні з поглядами екзистенціалістів. Максим уважав, що людина – це сліпа істота, яка намагається облаштуватися у світі, «грається» ілюзіями, а згодом розуміє всю абсурдність людського існування.

Інший роман Ю. Косача «Рубікон Хмельницького» засвідчує високий рівень майстерності й оригінальності творчої манери прозаїка. Письменник глибоко занурюється у свою добу, намагається достовірно передати й по-філософськи осмислити конкретні суспільно-політичні, соціальні, загальнолюдські, екзистенційні проблеми, які розглядаються з позиції сучасності й майбутньої перспективи. Історизм художнього мислення Ю. Косача полягає у психологічному та історіософському осмисленні подій, завдяки чому прозаїк зумів висловити ідею самобутності української нації та відтворити дух епохи Хмельниччини.

Проблеми свободи й відповідальності перед іншими були важливими в націо- й антропоцентричному підґрунті романів «Рубікон Хмельницького» та «День гніву». Історично склалося так, що гноблений український селянин не хотів бути рабом шляхти, він прагнув незалежності. Свобода для українців – це те, без чого їхнє існування неможливе. Г. Гегель зауважував, що якщо народ не лише уявляє, але й докладає всіх зусиль, щоби стати вільним, то жодна людська сила не зможе втримати його в неволі [3]. С. Романов переконаний, що «свободу можна здобути тільки шляхом боротьби... Абсолютний доказ свободи в боротьбі за призначення – це смерть» [18, с. 12], вона приходить у світ через екзистенцію. Можливість і необхідність вибору є обов'язковою передумовою свободи, за твердженням В. Пахаренка. Людина є вільною істотою, а тому перебуває в ситуації вибору, що є найважчим випробовуванням для неї [16, с. 6]. Вона сама творить своє буття і за нього несе відповідальність, людина з'являється у світ, живе і лише згодом самовизначається. О. Баканов зазначив, що проблема росту особистості, її морального вибору в процесі різних випробовувань, проблема переходу людини

від пасивного споглядання до активної участі у творенні історії – це основні проблеми історичного роману [1].

Б. Хмельницький у романі «День гніву» розмірковує над своїм призначенням, намагаючись глибше збагнути власну сутність: «Я, Хмельницький, Божим Смотрінням перед люди виведений з простої людини, з королівського тихого слуги...» [7, с. 234]. Він прагне зрозуміти, чому саме йому Бог доручив обороняти землю, чому наділив такою владою, чому на нього покладено таку велику відповідальність. Персонаж сам собі зізнається: «між розумом і пристрастю метаюсь» [7, с. 235], тобто в його душі все ж вирує внутрішня боротьба, проте вона прихована, щоб ніхто її не зумів виявити, щоб не показала вона слабкістю для інших. Хмельницький, роздумуючи, заперечує версії про легкий зоряний шлях для нього, подарований Богом, чи про диявола, який наділив його чорною силою. «Йду самий по світі і самий собі зорі вибираю, й дороги кладу сам, не питаюся нікого, може, й сліпий іноді йду...» [7, с. 235], – заявляє устами героя Ю. Косач, аби утвердити думку про вільне обрання ним власного життєвого шляху, про здатність і бажання гетьмана боротися за нього.

Б. Хмельницький, за твердженням автора, є «інструментом Божим» [7, с. 235], якому Бог доручив бути провідником народу, тому він зобов'язується здобути свободу. Герой обережний у ставленні навіть до своїх товаришів, довіряє мало кому і лише обраним. Даючи настанови синові Тимошу, твердить, що живе серед зради, «найпідлішого лукавства, ні в кому не певний, без брата і побратима, як перст один» [7, с. 264]. Отже, автор порушує екзистенційну проблему людської самотності. Однак герой вірить у простих людей, акцентує, що «навіть у найнікчемнішій людині тліє Божа полумінь» [7, с. 235]. Він переконаний, що «в цій прірві юдолі є один якір, що наш безкормчий корабель може прив'язати до тверді. Се вітчизна. Для неї живемо, для неї стараємось...» [7, с. 214]. Національна проблема є першоосновою для формування образу українця, визначальним чинником світогляду якого є любов і готовність будь-якою ціною та за будь-яких обставин здобути для своєї нації волю.

Автор порушує проблему моралі, адже герой хоч і виконує благородну місію, проте є керманічем воїнів, які вбивають своїх ворогів, що теж є людьми. Хмельницький, як неодноразово згадується в романі, боюється перемоги. Зображуючи поле після битви в натуралістичному дусі, прозаїк із жахом описує, як коні переступають через трупи, як біля них збирається рій мух, як мародери здаирають із убитих цінні речі тощо. А сам «козацький перфект», усвідомлюючи несправедливість людської смерті, усе ж переконує себе, що «вікторія від Бога» [7, с. 149]. Автор не дає виразного тлумачення цієї філософської проблеми, залишаючи її для осмислення читачам. Після природної смерті, як переконаний герой твору Римша, не відомо, чи

приходить кінець, радше навпаки, людина постає перед Богом і розплачується за свої гріхи.

В історико-пригодницьких романах із елементами філософізму та психологізму «Рубікон Хмельницького» та «День гніву» прозаїк висвітлює специфіку становлення історичної постаті Б. Хмельницького, заглибившись у його внутрішній світ. У романі порушено важливі психологічні, історіософські та інші глобальні питання, зокрема проблеми людини та її екзистенції, життя та смерті, психологічного роздвоєння, фатуму та людської долі, моралі, національної ідентичності, боротьби за власні права, свободи й відповідальності перед іншими. Завдяки скрупульозній документальності та художній філігранності, умілому поєднанню в романі елементів історії, філософії, психології, мистецтва, кіно, етнографії автор узагальнив суть подій, дав їм свою оцінку з погляду загальнолюдських моральних цінностей.

Роман «Володарка Понтиди» репрезентує типовий образ Ю. Рославця, характерний для пригодницького роману, і водночас є своєрідною формою вираження авторського «Я». Рославець мандрує світом за своєю коханою, подорожує тими місцями, які відвідував колись і Ю. Косач, тож не дивно, що в романі зображено часто біографічні події, пережиті почуття та справжні емоції. Рославець – не героєм роману, а, як називає його сам автор, – «антигероєм». Він «причинний, заморожений химерою своєї жаги, він у постійному сум'ятті, він женеться за з'явою, він не володіє своєю долею, а навпаки – доля володіє ним» [6, с. 479]. Але водночас зображений розумною і благородною людиною, яка працює над собою, збагачує власний інтелектуальний рівень, однак кохання зробило його слабким. Він під впливом цього почуття свідомо робиться «сліпим». Ю. Рославець не є активним діячем, а лише річчю в руках княжни. Він настільки довірився їй, що виправдовує всі її вчинки, не може іноді дивитися реалістично на речі, Рославець «не відкинув своєї палкої пристрасті, а лише додав до неї революційні настрої» [11].

Рославець – яскравий образ емігранта, утілення ідеї відірваності від рідної землі, ідеї «безгрунтянства». Він розумів, що завдяки княжні можна повалити феодальний устрій, здобути волю для своєї країни. Він усвідомлює двоїстість епохи, однак йому важко вирватись із політизованої спільноти. На противагу Рославцю з'являється герой Монегю Вортлей, образ якого оповитий таємницею. Спочатку його зображено як велике ледащо, як людину, яка прикидається дурнем, «йолопом». Деякі герої навіть упевнені, що це його справжнє обличчя; проте, переказуючи його думки, аналізуючи внутрішній стан та вчинки, Рославець відкриває в ньому людину зі щирим серцем, ладну прийти в будь-який момент на допомогу. Однак Рославець відчуває себе самотнім, сумнівається, що «будь-коли поміж цими хижими людьми» зможе знайти друга, адже навіть Монтегю «говорив і недомовляв всього, а посміхаючись, таїв в очах далекий вогник,

що міг би бути і глумом, і погордою» [6, с. 350]. Автор знову ж таки порушує екзистенційну проблему самотності людини в суспільстві.

Недарма Ю. Косача зацікавили емігранти, адже проблему еміграції він відчув на собі, зумів по-філософськи осмислити, оцінити її значення і, проаналізувавши, яскраво висвітлити на сторінках свого роману. Герой Рославець, покинувши батьківський дім, самостійно обрав шлях емігранта, завдяки такому вчинку він зумів знайти себе. Перебуваючи на чужині, він виразніше пізнає свою національну належність та індивідуальність. Загалом проблема «безgruntяництва» є важливою в екзистенційній концепції прозаїка, вона порушена більшою чи меншою мірою практично в кожному романі. Його герої-емігранти відчувають екзистенційну порожнечу, не знайшовши свого місця на чужині, однак, незважаючи на це, не асимілюються, а знаходять сили, щоб реалізуватися в нерідному середовищі так, аби це принесло користь та славу їхній Батьківщині. У філософському романі «Еней і життя інших» втрата рідної землі як життєвої опори не обезсилила Галочку, хоч неспокій та відчуття таврованості характеризували її особистість. Навпаки це мобілізувало героїню, додало їй сил і допомогло самовизначитися, аби вести активну боротьбу за свободу своєї нації. Ю. Косач зазначав, що письменники-емігранти у складних життєвих обставинах творили «велику літературу». Їхня роль на чужині була «зіграна» настільки вдало, що про Україну та про її проблеми дізнався світ.

Вище окреслену проблематику продовжує роман «Чортівська скеля», який за ідейно-художнім задумом співзвучний із твором У. Самчука «Чого не гоїть огонь», у якому правдиво зображено український рух Опору (діяльність УПА). У романі У. Самчука простежується органічне поєднання ознак французького екзистенціалізму – сартризму, його етико-антропологічної «естетики абсурду» та національного варіанту екзистенціалізму – антеїзму, що трансформується у філософію української ідеї. Щось подібне маємо в романі Ю. Косача; його герої (Ганджа, Мирослава, Байда, Ящур та ін.), як і Самчуків герой, закинуті у вир ірраціонального, абсурдного буття, обирають боротьбу за волю, за незалежність своєї держави. Іноді ціною власного життя герої ідуть до омріяної мети, до свободи. У романі відчувається віра в перемогу справедливості, віра в українську Людину, котра здатна боротися за своє вільне буття. У фіналі твору прочитується екзистенційна двозначність: герої твору знаходять мету свого життя, яка варта того, щоб за неї боротися, проте змушені емігрувати, бо на рідній землі вони приречені на смерть. У поглядах на майбутнє України Ю. Косач, як уже згадувалося, був «трагічним оптимістом». Він вірив, що світ зміниться на краще, однак через це повинні загинути невинні люди, адже світ жорстокий. Цю думку в романі висловлюють його герої (Ганджа, Байда, Чорний).

Художній тип Ю. Косача Орест Струханчук (він же Чорний) фанатиком революції не був, він –

митець, який хоче жити, саме тому обирає втечу як порятунк. Мотив утечі – це філософська категорія, яка змушувала зректися себе, свого покликання, людина приречена на дезорієнтацію в просторі. Досить цікаво цей мотив представлений у прозі У. Самчука, зокрема в третій частині епопеї «Ост» – «Втеча від себе». Для Самчука втеча – це трагічна реальність, адже українці – нація, яка «вкорінена» у свій простір. Залишити свій край для українців, на думку У. Самчука, означає вирватися з коренем. Персонажі Самчука, як зауважила І. Руснак, нагадують дерева, бо вони – люди своєї землі, тому їм важко облаштуватися, «прижитися» на новому терені, як і дереву на чужій землі [19, с. 328]. У романі «Чортівська скеля» втеча – це шлях до порятунку, адже він дає можливість не тільки рано чи пізно повернутися на рідну землю, щоб знову відчути її магічний вплив, а й допомогти цій землі досягти омріяної віками волі.

Вагоме місце у творі посідає хронотоп зустрічі, сам роман – це опис зустрічей членів організації, які розмірковують, ведуть філософсько-історичні дискусії про роль України в європейському контексті, про долю людини в екзистенції людського буття. Завдяки зустрічам ми можемо простежити двоїстість людської природи.

Роман «Еней і життя інших», як стверджувала В. Агеева, писався як твір, що пов'язаний із філософськими ідейними пошуками мурівського періоду, із самовизначенням нового покоління [17, с. 11], яке шукало себе в чужому світі та відчувало себе в ньому «Іншим».

У романі «Еней і життя інших» чільною є проблема безgruntяництва. Емігранти, відірвані від свого ґрунту (dégacinés (вирвані з ґрунту)), відчувають екзистенційну порожнечу, не знайшовши свого місця на чужині. Ю. Косач у своїх художніх творах, написаних в еміграції, шукав, як стверджує Ю. Шевельов, України в Європі. Еміграція зіграла важливу роль у становленні мислення прозаїка, надала екзистенційного виміру його прозі, змусила глибоко зануритись в історію, щоб там знайти пояснення проблем сьогодення.

Важливе місце у творі посідає проблема існування людини в умовах національного й морального краху. Філософія Косачевого «антеїзму» полягає в органічній та нерозривній єдності людини зі своєю рідною землею. Міф про Антея був, очевидно, джерелом творення цієї філософії. Відірваність від ґрунту, втрата зв'язку з Батьківщиною змушує людину почуватися самотньою, покинутою, непотрібною у світі, відчувати екзистенційну порожнечу. У такій ситуації перебував колись і автор роману. Проблема пошуку ґрунту є ключовою у творі. Герой роману письменник Вадим Васильович (він же Еней) є спостерігачем життя «інших». Ю. Косач ідентифікує себе з ним, намагається його устами проголосити власну модель філософії екзистенціалізму. Ключовим у ній є принцип відповідальності за життя інших, тобто кожна людина повинна відповідати не лише за своє життя, але й за життя людей, які її оточують.

Образ Галочки в романі постає в зовсім іншому світлі. Вона – це людина, яка намагається звільнитися з-під влади «вчора», прагне змін і хоче бути вільною. Галочка цікавилася історією, її вабила далека земля її предків – Україна. Дівчина зізналася Енеєві, що стала українкою не через те, що побачила соняшники та вишневі садки, а через якусь незрозумілу силу, яка манила її, вона відчувала себе частиною тієї чарівної та загадкової землі, яка кликала до себе. Вона вважала себе українкою, яка втратила рідну землю. Втрата ґрунту – це досить поширена проблема еміграційної літератури (Віктор Домонтович «Без ґрунту», Улас Самчук «На твердій землі» тощо). Втрата своєї землі змусила дівчину та її однодумців рішуче діяти. Вона покидає матір та їде в Карпатську Україну, щоб допомогти своїй країні здобути волю.

Галочка, збагнувши й осмисливши суть свого існування, вирішує свідомо боротися, хоча стверджує, що українці приречені бути *déçasinés* (вирваними з ґрунту), адже «у нас не може бути батьківщини й навіть, коли б вона була, ми будемо чужі їй» [17, с. 268]. Неспокій та відчуття таврованості, трагізму доби змушують молоду дівчину, що мала великий творчий потенціал, замислитися над долею своєї рідної землі, яку вона вперше побачила, будучи вже дорослою.

Основні події роману розгортаються на тлі широкого культурного контексту, що, як зауважує В. Герасимчук, є ознакою філософського роману. Ю. Мариненко пише, що роман «Еней і життя інших» – твір про сучасність» [12, с. 272]. Звісно, письменник зумів важливі історичні події перенести в площину сучасного світу. Текст філософського роману є «коміркою людської пам'яті» [4, с. 68], у ньому зберігається надбання минулого досвіду людства. За основу роману взято історичні події підпільної боротьби українського народу за волю. Образ Енея, як зазначив Ю. Шевельов, є «виявом програми нового етапу українського визвольного руху, бодай у її елементах» [4, с. 225]. Усе людство перебувало тоді в періоді кризи, яку спричинила війна.

На наш погляд, Ю. Косач зумів створити філософський (екзистенціалістський) роман. Вибір жанру твору пов'язаний із глибокими філософськими пошуками МУРУ (організації тих, за Ю. Шевельовим, хто прагнув знайти українське національне мистецтво). Ю. Шевельов стверджує, що композиція твору – це не експеримент автора, не гра, а «вмотивований і продуманий хід мистця, який знає, чого хоче» [17, с. 211]. Ю. Косач був модерністом, який намагався наблизити нашу літературу до світового рівня. Доказом цього є його наукові та публіцистичні розвідки і, звичайно, художні твори. І. Сквирська слушно зауважила, що «Еней є фактично *alter ego* самого автора» [21, с. 27]. Справді, Еней є віддзеркаленням позицій прозаїка. Навіть більше, «філософія життя» автора, його бачення людини та світу, втілені в образі Енея. Ю. Косач зумів представити читачам якісно новий роман, аналогів якого ще не було в українській літературі.

Висновки. Романне мислення Ю. Косача характеризується ознаками історіософського світосприймання, творенням художнього світу, епіцентром якого є формування сильної вольової особистості на тлі історичної доби.

Світобачення Ю. Косача й відповідно художнє світо мислення прозаїка характеризується глибокою історіософічністю, поєднанням ознак європейського (французького) та національного («антеїстичного», за Ю. Шевельовим) екзистенціалізму. Своєрідність Косачевого екзистенціалізму полягає в зображенні абсурдного світу, де відбувається нищення особистості тоталітарним режимом, через що вона перебуває на межі між життям та смертю. Життя, зважаючи на події романів та авторську концепцію світу й людини, – абсурдне, сповнене страху й відчаю. Герої борються зі злом в ім'я добра, наділені непереможною вдачею, відсутністю страху перед смертю та глибокою національною свідомістю. Прозаїк зумів збалансувати динамічний інтригуючий сюжет із психологічною напруженістю. В аналізованих романах порушено проблеми добра і зла, провини та кар, самотності, моралі, духовного становлення особистості, її відчуження.

Юрій Косач – автор експериментатор, який намагався на основі поєднання традиційних елементів з модерністськими створити власну модель роману. Письменник демонструє вміння через конкретну подію чи вчинок проникати у філософські глибини буття. Важливою прикметою його романного мислення є екзистенціальна перцепція та відображення світу, кодування інформації в іманентних образах символах, філософське смислове наповнення.

Список використаних джерел

1. Баканов А. Современный зарубежный исторический роман. Киев : Высшая школа, 1989. 184 с.
2. Васишин І. Життя – смерть – безсмертя : екзистенціальний дискурс у філософській ліриці Є. Маланюка. Слово і час. 2007. № 11. С. 3–13.
3. Гегель Г. Сочинения : в 14 т. Т. 14. Лекции по эстетике. Книга 3 / пер. с нем. П. Попова. Москва : Изд во социально экономической литературы, 1958. 440 с.
4. Герасимчук В. Філософський роман ХХ ст. Специфіка тексту : монографія. Київ : ПАРАПАН, 2007. 392 с.
5. Іванишин П. Екзистенційне прочитання поеми П. Скунця «На границі епох». Визвольний шлях. 2001. № 2. С. 64–86.
6. Косач Ю. Володарка Понтиди. Київ : А Ба Ба Га Ла Ма Га, 2015. 528 с.
7. Косач Ю. День гніву. Київ : А Ба Ба Га Ла Ма Га, 2016. 512 с.
8. Косач Ю. Театр екзистенціалізму. Арка. 1947. № 1. С. 7–9.
9. Косач Ю. Чад : роман. Львів : Діло, 1937 // МЛУВНУ (Музей Лесі Українки Волинського національного університету). Ф. Ю. Косача. Інв. № ОФ 730. 164 с.

10. Косач Ю. Чортівська скеля : роман. Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць, 1988. 456 с.
11. Коцарев О. Європейські інтриги по українськи. Рецензія. Друг читача. 17 лютого 2016. URL : https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/43539/ (дата звернення : 08.12.2012).
12. Мариненко Ю. Місія : проблеми національної ідентичності в українській прозі 40–50 х років ХХ століття : монографія. Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. 328 с.
13. Михайловська Н. Трагічні оптимісти: Екзистенційне філософування в українській літературі ХІХ – першої половини ХХ ст. : монографія. Львів: Світ, 1998. 215 с.
14. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія. 2 ге вид., перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999. 447 с.
15. Павличко С. Теорія літератури / упор. В. Агеєва, Б. Кравченко. Вид. 2 е. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2009. 679 с.
16. Пахаренко В. Биття об стіну буття: екзистенціалізм : спроба найзагальнішого огляду. Українська мова та література. 2006. № 32 (серпень). С. 3–17.
17. Проза про життя інших: Юрій Косач: тексти, інтерпретації, коментарі / упоряд. В. Агеєва. Київ : Факт, 2003. 351 с.
18. Романов С. Юрій Косач між минулим і сучасним. Історична проза письменника 1930 х років : монографія. Луцьк : Ред. вид. відділ ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. 267 с.
19. Руснак І. «Я був повний Україною...» : художня історіософія Уласа Самчука : монографія. Вінниця : ДП ДКФ, 2005. 406 с.
20. Сержант Л. Типологія и жанровая дефиниция философского романа. Вчені записки. Випуск 2. Серія мови і літератури. Серія громадсько-політичних наук. 2011. 1–13 с. URL : <http://elib.bspu.by/handle/doc/1514> (дата звернення : 25.11.2013).
21. Сквирська І. Система образів повісті Ю. Косача «Еней та життя інших». Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика. 2010. Вип. 21. С. 24–27.
22. Хамітов Н. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посібн. зі словником. 4-е вид., переробл. та доп., Київ : КНТ, 2016. 396 с.
23. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології : у 3 т.. Харків : Фоліо, 1998. Т. 1. 1998. 605 с.

Левченко О.О.

*викладач української мови,
кафедра української та російської мови
Донецького національного медичного університету*

Levchenko O. O.

*Lecturer of Ukrainian language,
Dept. of Ukrainian and Russian language
Donetsk National Medical University*

НЕОРОМАНТИЧНІ СКЛАДОВІ НОВЕЛІСТИКИ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО NEOROMANTIC COMPONENTS IN NOVELS BY MYKHAYLO KOTSIUBYNSKI

Анотація: У статті досліджено проблему поетики прози Михайла Коцюбинського, яка завжди перебувала в центрі наукових студій. Висвітлено проблему поєднання різних стилів як одну з визначальних і головних рис творів митця. Наявність тенденцій різних літературних напрямів не дає змоги літературознавцям зарахувати М. Коцюбинського до представників однієї літературної традиції. Виокремлено в його прозі риси, характерні для різноманітних течій, зокрема неоромантизму. Для нас показовим є початок ХХ століття, коли у письменника з'являються «Intermezzo», «Сон», «На камені», «Цвіт яблуні», «В дорозі», що дають підстави стверджувати не тільки про появу нових тенденцій у творчості прозаїка, а й про масштабне оновлення української літератури в цілому.

Ключові слова: неоромантизм, модернізм, концепція стилю, теоретична основа, індивідуальний стиль автора.

Summary: The problem of poetics of Mykhailo Kotsiubynskyi's prose is solved that has always been in the center of scientific research, since the diversity of expressive means created a unique world of his works. Different styles' combination is one of the defining and essential features of this artist's works. The presence of various literary trends' tendencies does not allow literary critics to number Kotsiubynsky among representatives of certain literary tradition and compels to recognize in his prose the elements, characteristic of various trends. The beginning of the twentieth century has become significant for us, it is when the writer created "Intermezzo", "Son", "Na Kameni", "Tsvit Yabluni", "V Dorozh", that give grounds to emphasize not only the appearance of new trends in the prose writer's works, but also the substantial revival of Ukrainian literature overall.

Key words: neoromanticism, Kotsiubynsky, problem of style, modernistic motives, genre of novels (novelistics), new look at writer's individual style